December 2021

Aktstycket

Medlemsblad från ArkivCentrum Örebro län

Nya ArkivCentrum är invigt!

Under Arkivens dag, som vi i år firade lördagen den 13 november 2021, passade vi på att formellt inviga våra nya lokaler på Nastagatan 11 F i Örebro. Själva invigningen förrättades av Maud Almström Blom (1:e arkivarie och samordnare för enskilda arkiv, Riksarkivet) med hjälp av en gammal ordförandeklubba som vid klubbandet kunde förklara de nya lokalerna för invigda! Under dagen bjöds det på både plockmat och tårta. Ett drygt hundratal besökare var med och firade under dagen och vi hoppas att många av våra gamla besökare nu ska hitta tillbaka till oss, men att också många nya besökare ska upptäcka oss på den nya adressen. Här på Nastagatan har vi dessutom en egen entré och gratis parkering strax utanför.

Från och med nu har vi också åter börjat med ett antal fasta öppettider under tisdagar, onsdagar och torsdagar. Om man vill komma någon annan tid kan man höra av sig till ArkivCentrum och i stället boka en tid för besöket.

Våra medlemsorganisationer är också varmt välkomna att boka in ett studiebesök på ArkivCentrum. Några har redan varit här under hösten men vi ser gärna att fler kommer hit för att se våra nya fina lokaler och får veta mer om vår verksamhet.

Omslagsbilden på detta julnummer av Aktstycket är hämtat från Örebroföretaget Johnson Hill AB:s arkiv. Närmare bestämt finns de musicerande tomtarna på julpapper nummer 220 »Tomtemusik« från 1961.

Från och med den 15 november 2021 gäller följande öppettider på ArkivCentrum

tisdagar 9.00–12.00
onsdagar 13.00–16.00
torsdagar 13.00–16.00

Ovanstående tider gäller helgfria vardagar.

För snabbare framtagning är det bra att kontakta ArkivCentrum inför besöket.

Foto: Håkan Henriksson.

Maud Almström Blom från Riksarkivet inviger ArkivCentrums nya lokaler på Nastagatan den 13 november 2021.

Artiklarna

I den första artikeln skriver Solveig Sandberg, född och uppvuxen i Snavlunda församling och som varit verksam som komminister i Närkedelen av Strängnäs stift, om en föregångare för den självständiga kvinnan – Rut Gefwert från Skyllberg. Rut skrev redan för drygt trettio år sedan en egen bok där hon berättade om sitt liv. I denna artikel kommer dock personer i hennes omgivning till tals när de nu berättar sina minnen om Rut.

Därefter skriver historikern Patrick Jonsson, som för drygt tio år sedan var anställd av ArkivCentrum inom projektet »Muntliga källor till kommunalpolitikens historia i Örebro län«, om de första trevande försöken till att bilda en Örebrologe av Teosofiska Samfundet på 1890-talet.

Till sist skriver undertecknad om statsminister Magdalena Anderssons rötter i Hasselfors bruk. Det blir också ett bra exempel på vilka intressanta uppgifter man som släktforskare kan hitta i ett bruksarkiv när man vill fördjupa kunskapen om ens förfäder.

Håkan Henriksson

ArkivCentrum Örebro län
Nastagatan 11 F
702 27 ÖREBRO
Tfn 019-611 29 00
E-post: info@arkivcentrum.se
www.arkivcentrum.se

Aktstycket
Redaktör: Håkan Henriksson

ISSN 2001-2551

Tryckeri:
Lenanders Grafiska

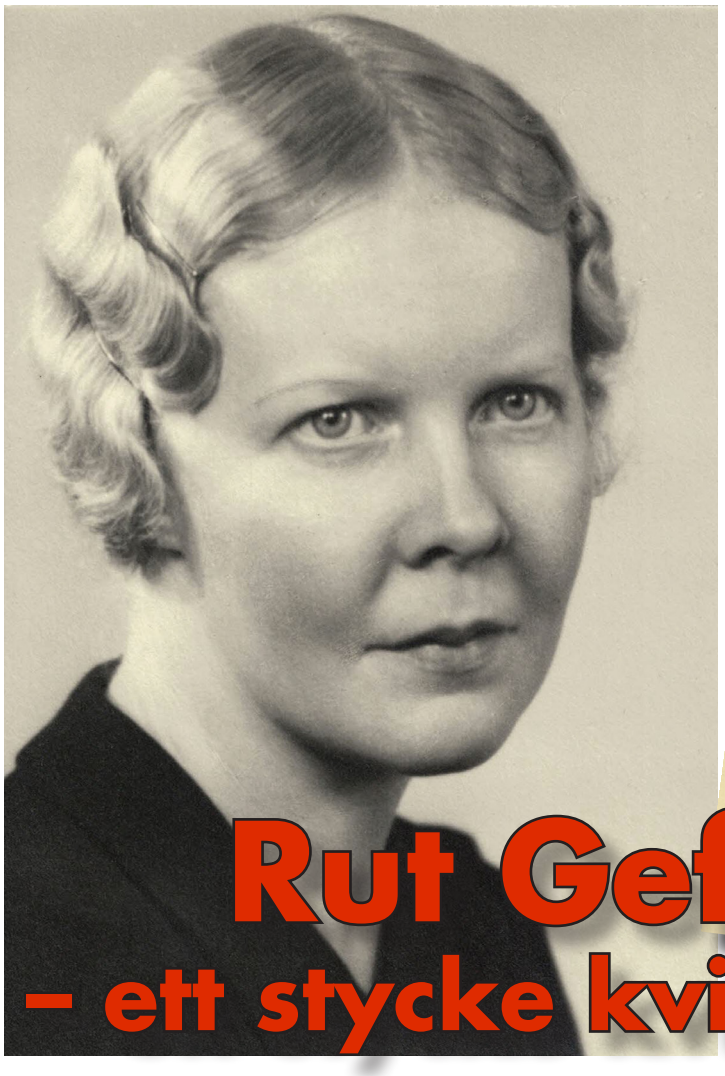

Foto: Privat.

Rut Gefwert – ett stycke kvinnohistoria

I år är det 100 år sedan kvinnan fick rösträtt i Sverige! En självklarhet i ett demokratiskt land och som borde ha införts långt tidigare. Många kvinnor i vårt land banade väg för detta, tog upp och fortsatte kampen för kvinnans självständighet och är väl värda att inte glömmas bort. På ArkivCentrum i Örebro finns åtskilligt att hämta för den som vill forska i kvinnokampens vardagshistoria. Nu vill vi slå ett slag för en av dem som kan ses som en föregångare för den självständiga kvinnan, Rut Gefwert, från Skyllberg.

År 1990 gav hon ut en bok med berättelser från Skyllberg. En bok där både män och kvinnor passerar revy, men ändå där kvinnorna och hennes eget livs historia präglar berättelserna. Boken kunde bli verklighet med hjälp av personal från ArkivCentrum (f.d. Folkrörelsearkivet) och ABF Södra Närke.

I år är det 20 år sedan hon avled. Rut blev 93 år. Om Rut och hennes liv finns flera hyllmeter att fördjupa sig i på ArkivCentrum.

Om hennes bok *Berättat av Rut. Minnen från Skyllberg* skriver hennes närmaste granne och vän *Sonja Cederlöf* »kan vi läsa om livet på bruket, hennes livsgärning och insatser för hembygden och människor hon mötte. När Rut var 13 år dog hennes mor Ada. Fadern Gustav Gefwert blev änkling med fyra barn. Rut fick bli mamma till sina tre yngre bröder och ta på sig ett stort ansvar för familjen. Skolan fick komma i andra hand. Hon engagerade sig i missionsförsamlingen, blev ungdomsledare och organist. Senare kom hon med i politiken, blev ledamot i kommunalfullmäktige och ordförande i den socialdemokratiska kvinno-

klubben, som startade 1948.« »Rut var en pionjär« skriver Sonja och fortsätter: »Rut blev ensamstående yrkeskvinna, fick tjänst på Postverket, lät bygga en villa i Rönneshytta, skaffade bil, blev mycket berest både i Sverige och ute i världen.«

»Viktigt stycke historia«

Så långt Sonja Cederlöfs ord om sin granne och vän. »Ruts bok är ett viktigt stycke historia« skriver *Annette Thörnqvist*, historiker från Uppsala, bördig från Skyllberg, en av dem som uppmuntrade Rut att skriva ned sina minnen. Men minnet av Rut som en stark personlighet lever vidare inte bara i hembygden. Många är de som har något att berätta om henne. Vi låter några röster komma till tals under rubriken ***Berättat om Rut.***

Elaine Einarsson, uppväxt i Rönneshytta berättar om Rut och vardagslivet. »Rut var söndagsskollärare och juniorledare i missionshuset Betania i Falla, Skyllberg. Senare blev hon medlem i Kårbergs missionsförsamling och Margit Jonsson tog över i Skyllberg. Äldst av fyra syskon, som tidigt miste sin mamma, fick Rut hjälpa till att ta hand om sin far och sina tre bröder och försöka tjäna pengar. Hon sålde spirellakorsetter. Åkte runt till hemmen och tog upp beställningar, tog mått på kvinnorna. Längre fram fick hon jobb som postfröken på Rönneshytta station. Rut flyttade då tillsammans med fadern till en lägenhet på bruket där. Senare lät hon bygga en villa, som de flyttade in i.

Vi hade lantbruk och slaktade grisar till jul. Då brukade hon köpa ett grishuvud och göra sylta. En av hennes bröder och hans dotter var med ibland och köpte ägg. Dottern tyckte fasters sylta var så god. Rut brukade ha med sig och sälja lotter till syföreningsauktionerna. Hon reste mycket och tog kort. Efteråt visade hon diabilder och berättade om resorna hon varit på.«

Om Ruts arbete på posten berättar Elaine vidare: »Innan det var brevbärare fick vi cykla till Rönneshytta och hämta posten i fack och ha med nyckel och låsa upp facket. De fanns i två storlekar, större för dem som hade många brev och räkningar och de mindre, hälften så stora. Innanför väntsalen satt Rut vid ett bord och på andra sidan bordet en stationskarl. Fönster med luckor ut mot väntsalen. Hos postfröken betalades räkningar, köptes frimärken. Stations-

Foto: Privat.

Rut Gefwert tillsammans med bröderna Edwin, Erik och Carl samt fadern Gustaf. Rut var äldst bland fyra syskon. Efter modern Adas tidiga bortgång år 1921 fick Rut ett stort ansvar att sköta hemmet. Rut var då 13 år gammal. Hon skriver själv i sin bok »Berättat av Rut« att hon blev som en mamma för sina bröder. Hon hade också ansvar för fadern fram till hans bortgång. Rut var då 46 år. Därefter fick hennes egna intressen större utrymme.

Foto: Privat.

I Kårbergs missionshus hölls söndagsskola för brukets barn. Bilden som är tagen 1949 visar Rut som ledare tillsammans med Karl Larsson (t.v.). Missionsförsamlingen fyllde en social uppgift på bruket och Missionshuset som invigdes år 1890 blev en samlingspunkt i över hundra år.

karlen sålde biljetter för att resa på tågen, eller stora försändelser som skulle skickas eller hämtas.«

Bengt Kindbom, pastor inom Missionsförbundet och mångårig vän till Rut, en av den så kallade *Kindbomsgruppen* från Karlsborg. Deras vänskap varade hela livet. Han talar här även för hela sin familjs räkning.

»En Andens Debora«

»Rut Gefwert var en Andens Debora i Sydnärke. Första gången jag som tonårspojke mötte denna färgstarka ambassadör i Guds rike, var på ett juniorläger i Aspa, Närke. Rut var en av ledarna tillsammans med dåvarande juniorsekreteraren Birger Dahlkvist. Med sin inspiration och förmåga att hänge sig åt ungdomsarbetet och ledarskapet, gjorde Rut sig mycket omtyckt av oss unga.

Detta första minne av Rut, skulle följas av många sammanträffanden med henne. Dels i Kårbergs missionshus, men även i andra helgedomar i Närke, där Kindbomsgruppen var annonserade, mötte Rut upp, vilket alltid var uppskattat av oss.«

I ett vänporträtt skriver Bengt att i Rut Gefwert »finner man den andra milens lärjunge.«

»Mångbegåvad som Rut var, vilade det mesta på henne i den lilla missionsförsamlingen i Kårberg. Hon var organisatör, och hade utomordentliga ledaregenskaper. Rut har väglett många söndagsskolbarn och juniorer i trakten. Hon har som ordförande välkomnat till otaliga gudstjänster. Hon gjorde sig känd och uppskattad i stora delar av Närke. Det heter i Gamla Testamentet om en Gudsman: 'Du skall saknas när din plats står tom.'

Rut lämnade ett stort tomrum efter sig när hon för 20 år sen gick ur tiden. En filosof har sagt: 'Något förbliver av allt som förgår, vi skördar en gång vad nu vi sår.' När Rut välkomnades till det Himmelska hemmet, möttes hon av Mästarens ord: 'Väl gjort du goda och trogna tjänarinna, i ringa ting var Du trogen, gå in i Din Herres glädje.'

Jag bevarar i ljust och tacksamt minne Rut Gefwerts evangeliska Eriksgata i Närke och önskar för egen del följa i hennes goda fotspår!«

Fester i Klensmedshagen

Annette Thörnqvist, historiker och uppväxt i Skyllberg berättar: »Jag har haft förmånen att få göra många intervjuer med Rut. I den sista återkom hon, som så ofta, till de fester som förr ägde rum i Klensmedshagen i Skyllberg, en skogsbacke ett stenkast från herrgården och de gamla smedbostä-

derna. Där höll bland andra Logen Skyllbergs Framtid sina välbesökta sommarmöten. Varje sommar ordnade juniorerna i Betania en fest på missionshusets tomt i Falla.

En vårdag i slutet av 1920-talet kom Rut och de andra ungdomarna i föreningen på idén att samordna sommarfestligheterna med Logen Skyllbergs Framtid. Logen samtyckte, eftersom bägge föreningarna skulle nå fler människor med sina budskap. Festdagen kom med vackert väder och mycket folk. Mötet i det fria krävde en hel del förberedelser, berättar Rut:

'Missionshusorgeln kördes med häst och vagn till Klensmedshagen. Kaffegrejorna likaså. Kaffe kokades i en av smedbostäderna. Vi hade en stor kopparkaffepanna, som rymde 75 koppar. Den bar vi på en käpp upp till festplatsen. Stora kringlor hade bakats och serverades.'

Det blev en lyckad fest med tal, sång och musik. Bland besökarna lade Rut särskilt märke till en stilig

ung man i studentmössa som gick omkring och sålde Svenska Missionsförbundets ungdomstidning, *Ungdomsvännen*. Ingen tycktes veta vem han var. Flera år senare träffade Rut mannen av en händelse och fick då en förklaring. Han hade som ung samvetsöm gjort vapenfri samhällstjänst i Åsbro. Under sitt arbete inom Missionsförbundet kom Rut att ha kontakt med många kristna vapenvägrare i Åsbro.

Våra små församlingar i södra Närke hade inte råd med pastorer, och det var dyrt att kalla in talare. Men så kom de samvetsömma.

En del var mycket musikaliska. De sjöng och spelade orgel, gitarr, dragspel och fiol under sina möten i bygdens missionshus. De kom på cykel med instrumenten på ryggen och en väska på pakethållaren med sångböcker, en del handskrivna, och några notböcker.

De unga männen, som kallade sig för *Åsbrobröderna*, fick stor betydelse för det frikyrkliga arbetet och folkbildningsarbetet i trakten, betonar Rut. 'Vilken tillgång de var! Många förnämliga musiker spelade på de enkla orglarna i de små missionshusen. Att unga flickor med glädje kom till mötena resulterade i att en del av *Åsbrobröderna* blev Åsbrobröder för alltid. I mitt arbete med juniorerna hade jag oerhörd hjälp av dessa samvetsömma unga män och minns dem med glädje.

Foto: Privat.

Klensmedshagen i Skyllberg användes ofta som samlingsplats. Här är Rut Gefwert med på sommarmöte. Ordet klensmed antyder kopplingen till bruket och smidet. Klensmeden tillverkade och reparerade mindre järnföremål, t. ex. lås, nycklar, husgeråd o. d. Kaffepannan ovan användes av Missionsföreningen att servera kaffe i både inomhus men även ute i samband med föreningens uteaktiviteter såsom vid Klensmedshagen.

De samvetsömma (officiellt *vapenfria värnpliktiga* sedermera *civilpliktiga*) gjorde samhällstjänst vid det statliga impregneringsverket i Åsbro, som anlades 1905. Det var alltså därifrån som den unge stilige mannen i studentmössan kom, den där dagen då det var sommarfest i Klensmedshagen.

År 1948 började Vattenfall utbilda civilpliktiga till kraftledningsoperatörer vid Åsbro Kursgård. *Åsbrobröderna* fortsatte sin verksamhet. År 1974 gav de ut LP-skivan *Han är min sång och min glädje*. På baksidan kan man läsa: 'Åsbrobröderna är 20 vapenfria tjänstepliktiga som under hösten -74 genom sång och tal spridit evangelium i södra Närke.'«

Så fick vi i denna intervju som Annette Thörnquist gjorde, ytterligare ett prov på Ruts berättarglädje och minne för detaljer.

Vid första maj var Rut en given deltagare i demonstrationståget. Bakom Skyllbergs Musikkår gick hon ofta i första ledet. Bilden är från Hospitalsgatan i Askersund i mitten på 1980-talet. Demonstrationståget ska snart svänga vänster ner mot Askersunds torg. I hörnan Hospitalsgatan/Storgatan låg vid denna tid socialdemokraternas expedition och kallades i folkmun »Röda Hörnan«.

Aktiv i kvinnoklubben

Eva Arvidsson, politisk aktiv i Askersunds kommun på 1980-1990-talen och socialdemokratisk kamrat från Skyllberg, berättar om Rut:

»När jag flyttade till Skyllberg i början av 80-talet frågade jag om det fanns någon S-förening i trakten. Det svar jag fick var att jag skulle ta kontakt med en kvinna som hette Rut Gefwert, hon var ordförande i en socialdemokratisk kvinnoklubb i Rönneshytta.

Jag tog kontakt med henne och blev väldigt hjärtligt välkomnad. Rut berättade att, jo, dom hade en kvinnoklubb, inte så mycket politik, men hon ville aktivera kvinnorna i bygden genom att ordna utflykter, korta resor, föreläsningar och studiecirklar. Helt enkelt få kvinnorna att *komma ut*. Trots att hon sa att föreningen inte sysslade så mycket med politik så var hon mycket angelägen om att få med kvinnorna i politiken, främst kommunpolitiken.

Det var genom Rut, hon tog med mig till arbetarekommunen i Askersund, som jag engagerade mig i socialnämnden och fullmäktige i Askersund.

Rut blev en viktig person i mitt liv, hon hade synpunkter på mycket, både stort och smått,« skriver Eva och berättar vidare:

»Jag minns en resa till Finland, jag skulle till bouppteckning efter min far och skulle köra bil till Kapellskär och åka färja till Åbo och därefter bila till Kauris. Rut hade en vän i Helsingfors som hon ville åka och träffa och tyckte det vore bra att åka med mig och få hjälp med att komma på rätt tåg i Åbo för resan till Helsingfors.

Sagt och gjort. Jag hämtade henne i Rönneshytta arla en morgon och resten av resan gick på Ruts villkor. Hon behövde pauser med jämna mellanrum och när vi hade flera mil kvar till Kapellskär tvivlade jag på att vi skulle hinna till färjan i tid. Men Rut tvivlade inte, klart att vi skulle hinna, men hon satt med händerna i kors och bad om hjälp från ovan. Som sista bil körde vi ombord på färjan. Hon kom på rätt tåg till Helsingfors och resan hem blev ett nytt äventyr. Jag var lugn först när jag lämnat av henne i Rönneshytta.

Att leva ett antal år med Rut i närheten blev aldrig tråkigt och hon lärde mig väldigt mycket om kvinnornas villkor på en bruksort och i politiken. Hon ville utbilda sig till lärare men hade inte de möjligheterna ekonomiskt. Hon älskade barn men träffade aldrig *den rätta*. Vi som levde i närheten av Rut, vi minns henne med kärlek och värme.«

Roland Wolmesjö, pastor i Askersunds missionsförsamling, tjänstgjorde ofta i Kårbergs missionsförsamling under församlingens sista år. Han kom att bli Ruts sista pastor i den lilla missionsförsamlingen i Kårberg. Rut var mötesledaren och han

predikanten. Ända in i det sista. I hennes gästbok kan vi läsa om deras möten på Lerbäckshemmet – Ruts sista jordiska anhalt. Hur det andliga samtalet präglade stunderna de möttes. Roland berättar bland annat om alla de gånger han skjutsat hem Rut »Ja, det kom en tid, när Rut inte längre orkade köra sin lilla folkvagn«, från gudstjänster i kvällningen och fått lyssna till hennes berättelser, som aldrig ville sina.

Jan Erik Gefwert, brorson till Rut, son till bror Erik, uppväxt i Stockholm berättar:

»Jag har vissa diffusa minnen från besök hos faster och farfar när jag var liten. Det var vinter och snön låg på fältet framför huset där de bodde. Kan det ha varit en bostadslänga där anställda vid bruket bodde?»

»Jag minns ett rum«, fortsätter han. »Var eller när kommer jag inte ihåg. Farfar sitter där, småler... jag minns musikinstrument: en orgel, en klarinett på väggen. Det kan ha hängt en gitarr där också...

Tillbaks till instrumenten. Var de fasters eller farfars? Har hört faster spela på orgeln i hemmet. Troligen också i kyrkliga sammanhang. Hon både spelade och sjöng.«

Tyckte om att resa

Men Jan Erik beklagar att han inte tillräckligt lyssnat på farfar eller faster. Han fortsätter:

»Det var samma med faster. Hon berättade gärna, ibland spontant lite grand om hennes resor. Hörde aldrig något om hennes, och övriga familjens svårigheter då farmor Ada var sjuk och efter hennes bortgång. Det har jag fått veta genom hennes bok och det faster har berättat om livet på orten för hembygdsföreningen.

Faster hade bra kontakt med våra barn. Inte så konstigt, hon hade ju haft hand om barn- och ungdomsgrupper kyrkligt. Minns en gång under perioden då yngsta sonen var ung. Han hade snappat upp svordomar och *testade* på faster. Minns inte varför han svor men faster fann sig snabbt och sa 'svär en gång till pojk' om du vill. Det är sällan man ser en unge så förvånad och så snabbt bli tyst.«

Rut Gefwert tar emot Askersunds kommuns Kulturpris av kulturchefen Anna-Kajsa Persson den 6 juni 1993.

Han fortsätter: »Faster tog gärna upp pojkarna i knät. Har minnesbilder av att hon försökte få dom att sjunga med. Passade det berättade hon något från resor som hon trodde kunde vara intressant för de unga grabbarna. Faster tog gärna våra barn med sig då hon skulle någonstans i Stockholm.

Faster tyckte om att resa. Ofta på långresor utomlands. Hon är också den ende, hitintills, som besökt våra släktingar i USA. Hon måste ha varit mycket sparsam. Det egna huset, bil och resorna måste ha kostat. Beundransvärt. Faster fick en svår start i livet. Och också ett svårt slut. Jag hoppas att faster känt att vågskålen inte tippade över på negativa sidan hela tiden.«

Så långt ett av brorsbarnens minnen av Rut. Rut förblev ensamstående hela livet. Kanske var det inte frivilligt. Det finns också sjukdom och kamp i hennes liv. Man kunde ana en liten bitter ton i hennes röst på äldre dagar. Men till sist citerar hon en psalmvers i sin berättarbok från sitt liv och sin samtids livsbetingelser för kvinnor på en bruksort i Mellansverige under 1900-talets första 50 år.

»För jordisk gärning och jordisk plikt. Jag tackar dig himlarnas Gud.«

Arkivet på ArkivCentrum

På ArkivCentrum finns bland annat Ruts gästböcker, från 1940-talet till 2001, då hon avled. En guldgruva för den som vill forska i de olika rörelserna som Rut engagerade sig i, arbetarrörelsen, frikyrkorörelsen, kommunalpolitiken, olika föreningar, kulturevenemang och reseskildringar från när och fjärran. Här finns bevis på en gästfrihet och ett intresse för de ensamma och svaga i samhället. Rut fick också Askersunds kommuns kulturpris på 1990-talet.

I slutet av denna höst sattes en minnesplatta över Rut Gefwert upp på Snavlunda kyrkogård i Södra Närke – hennes födelseförsamling – vid den grav där hon vilar tillsammans med sina föräldrar Ada och Gustaf Gefwert. En gravvård som numera blivit en kulturgrav och kommer att bevaras för framtiden.

Solveig Sandberg

Teosofiska samfundets loge i Örebro hyrde för sina sammankomster en sal i Arbetareföreningens hus *Stora Åvik*, som låg vid åkröken där Järntorgsgatan korsade Östra Bangatan.

Foto: Sällskapet Gamla Örebros arkiv, ArkivCentrum Örebro län.

När teosoferna försökte etablera sig i Örebro

För en tid sedan hittade jag en antikvarisk bok med ett teosofiskt sigill stämplat på insidan av pärmen. Boken är en amerikansk spökroman, Clarence M Boutelles *Beyond The End, The Story of a Ghost's Year* från 1892, som berättar en själs historia från andra sidan graven. När jag tittade närmare på sigillet såg jag att boken tillhört teosofernas logebibliotek i Örebro. Det väckte frågan när och hur kom teosoferna till Örebro?

Genom Kungliga Bibliotekets tidningsdatabas kunde jag ganska snabbt få ett preliminärt svar på frågan: De första noteringarna om en grupp teosofer i Örebro fanns i Nerikes Allehanda 1893. I april 1893 fanns en annons som efterlyste örebroare intresserade av teosofi. Den var undertecknad med »Teosof«. Genom teosofiska tidskrifter på nätet från tiden kunde jag få bekräftelse att 1893 förmodligen var rätt årtal; i den Londonbaserade teosoftidskriften *Lucifer* (oktobernumret 1893) finns följande korta notering:

> *As to the progress of Theosophy in Sweden it has of late been very encouraging. Two new Centres have been organized, thanks to the endeavour of two of our members, Miss E. Bergman, amd Mr T. Algren. The first in Norway, Christiania, with nine members, all, curiously enough, Spiritualists. Mr. Elfwing however, belonging to the Swedish T. S. as president; and the second in Örebro.*

Här finns alltså också en notering på vem som förmodligen var den som skapat eller åtminstone varit mentor för den lokala gruppen; två namn fanns att välja på. Närmare undersökning visade att det var ingenjör Tönnes Algren som hjälpt teosoferna i Örebro att komma igång.

Ingenjören Tönnes Algren

Tönnes Algren, född 1848, var en driftig och uppfinningsrik ingenjör inom framför allt järnvägsbranschen. I pressklippen kan man se hans olika engagemang och bedrifter på järnvägsområdet. 1893 hade han en anställning inom den statliga järnvägsadministrationen. Han var vetenskapligt intresserad och höll bland annat föreläsningar om de då nyupptäckta röntgenstrålarna. 1899 förevisade han bilder tagna med en röntgenapparat som tillhörde fältskär Isak Muhr i Örebro.

Stockholmstidningen rapporterade att han i september 1893 hållit ett föredrag för örebroteosoferna i deras ordförandes hem. Där anges också att Algren var sekreterare i Stockholms teosofiska förening. Han verkar ha varit en av pionjärerna bland de svenska teosoferna; Algren var även frimurare.

Teosofiska samfundet hade etablerats i Sverige 1889 och redan fyra år efteråt hade de alltså spridit sig till Örebro. Algren var ivrigt engagerad att missionera för teosofin runt om i landet. Pressen är fylld av notiser om och referat från hans föreläsningar och arbete för teosofins sak. Örebro var med andra ord inte hans enda teosofiska *barn*.

Hur gick det då för teosoferna i Örebro inledningsvis? Det första året verkar de inte haft någon större utåtriktad verksamhet. Hur många de var är svårt att säga, men förmodligen inte särskilt många. Från en senare tid under 1890-talet finns en notis att de då var cirka 10 stycken. Förmodligen var de ungefär så många även i början. Hur som helst, första tiden har antagligen gått till att bygga upp gruppen, bland annat för att lära sig mer om den inte så enkla teosofiska läran. Men 1893 tycks de ha känt sig redo att ta sig an Örebros nyfikna. Under detta år arrangerade de en mängd offentliga föredrag om teosofin. Bland ämnena märktes »Jesu lära teosofi« och »Skillnaden mellan Teosofi och Spiritism«. Den senare föreläsningen hölls av någon som hette A. (förmodligen Axel) Andersson. En annan föreläsning hölls av gårdsägaren K. E. Hjelm. Dessa två är de enda namn på örebroteosofer som jag hittat.

Personer i Örebro och omnejd, som intressera sig för Teosofien, torde, om de önska närmare sammanslutning, meddela sig i bref, märkt "Teosof", poste restante, Örebro.

Nerikes Allehanda 1894-04-10.

Foto: Järnvägsmuseet.

Tönnes Algren (1848–1943) var ingenjör, uppfinnare, författare och teosof. Verksam inom framför allt järnvägsområdet. Algren var en populär föreläsare och följde noga med det som hände inom vetenskap, teknik och filosofi.

Hyr av Arbetareföreningen

Det var bland annat för att försöka hitta vilka teosoferna var som jag uppsökte ArkivCentrum. Där finns ett intressant material i form av Örebro arbetareförenings styrelseprotokoll. Teosoferna hyrde föreningens sal för sin offentliga verksamhet. I protokollen kan man se hur teosoferna successivt betalar hyra för lokalen: under år 1894 sammanlagt den stora summan av 13 kronor! Även i den tidens högre penningvärde var det förmodligen ingen jättestor uppoffring för teosoferna; om man räknar med ca 10 medlemmar utgör det cirka en krona per person. Om man antar att de i huvudsak tillhörde medelklassen, och kanske någon mer beställd arbetare, så blir en krona per person en ganska måttlig summa. Även om detta inte tyder på någon stor offervilja så betyder det inte att de inte var brinnande i anden. Det rätt stora antalet föredrag tyder på entusiasm, och säkert behövdes det en del arbete för att organisera föredragen, att informera om dem o.s.v. Men ändå verkar de inte ha orkat hålla lågan brinnande i mer än ett år, åtminstone inte för den här gången. Både i pressmaterialet och arbetareföreningens protokoll försvinner de efter 1894. Den sista noteringen jag kunnat hitta i protokollen är en inbetalning för hyra i februari 1895.

Teosofiskt Föredrag

(Ämne: Jesu lära teosofi.)

hålles i Arbetareföreningens lokal söndagen den 17 juni kl. 12 middagen

Nerikes Allehanda 1894-06-15.

Det väcker frågan hur teosoferna togs emot i Örebro? Var väckelsestaden Örebro en god mylla för teosofins frö att växa i? Örebro var på 1890-talet redan genomorgani-

serat av de stora folkrörelserna?

Mitt intryck av presskommentarerna är att teosoferna i viss mån »oskadliggjordes« av ett välvilligt men nedlåtande mottagande i den liberala pressen. I en kommentar till föreläsningarna skrev Nerikes Allehanda den 7 februari 1894:

För dem, som i trossaker våga lita något på sitt förnuft, antaga vi att de båda föredragen, som utgjorts af enkla, väl hopkomna referat af teosofiens grundläror, af hvilka särskildt den om mänsklighetens brödraskap borde tilltala alla, icke gått spårlöst förbi.

För dem, som hysa den föreställningen, att 'teosofien' laborerar med spiritism och dylikt må nämnas, att teosofien tvärt om bekämpar spiritister och 'andra med hypnotiska och magnetiska krafter lekande personer, hvilka röra sig med saker, som de icke förstå'.

Likaledes förnekar teosofien hvarje kristendomsfientlighet; hon vill befria, icke binda händerna på de sannt religiösa och lyfta alla till ett rent tankelif.

Bland teosofiens mera positiva hörnstenar är läran om 'reinkarnationen' eller återfödelsen, en uppfattning, som har urgamla anor och som bildar en förutsättning för den teosofiska tron på en mänsklighetens slutliga rening ur sinnlighetens och självviskhetens råare former till en högre fullkomlighet.

De sociala slitningar, som uppröra tiden, vill teosofien bota så att säga inifrån genom personligheternas tålmodiga pröfning och förädling, en grundsats, som från många håll väl icke har att påräkna just synnerligen starka sympatier, då i våra dagar en tro på världsförbättring genom yttre våld och tvångsåtgärder, genom mord och dynamit, vunnit så starkt insteg.

Verksamheten avtar

De etablerade såg till att teosofernas krut hölls fuktigt. Teosofins värderingar och läror stod i viss mån i linje med liberalismens krav på humanitet, tolerans och förnuft. Det är också den sidan av teosofin som Örebroteosoferna presenterade i sina föredrag. Den ockulta sidan av teosofin var något man tonade ned. Men staden hade redan fullt upp med religion och idealitet sedan tidigare; teosoferna fick inte riktigt det utrymme de skulle ha behövt för att leva upp och växa. Så den teosofiska blomman slokade ganska snart i Örebro.

Men de försvann nog inte helt. Senare under decenniet finns som sagt en notering om att de fortfarande var verksamma, bland annat nämns att de hade ett bibliotek. Och i detta hade de ju spännande böcker, det är min spökroman bevis på. Att de kunde läsa böcker på engelska tyder på att de hade en god bildning, Örebros teosofer. Så jag får bilden av att teosoferna kurade skymning, läste spännande böcker och blickade inåt under tid. Hur det gick längre fram är något jag hoppas få forska vidare om.

Patrick Jonsson

Teosofiska samfundet bildades i New York 1875. Samfundet sysslade med studier av ockultism och filosofi som började bli på modet då. Det växte delvis ut ifrån den samtida spiritualismen som sett dagens ljus i USA vid mitten av 1800-talet. Det ledande namnet inom teosofin var den i ryska imperiet födda Helena P. Blavatsky (1831–1891). Hon skrev bl.a. två stora verk om teosofin som blev ett slags biblar för rörelsen: *Isis Unveiled* (1877) och *The Secret Doctrine* (1888). Den senare utkom i svensk översättning som *Den hemliga läran* i flera upplagor. En svensk avdelning av Teosofiska samfundet bildades 1889.

Ordförande var doktor Gustaf Zander (1835–1920), känd inte minst för sina maskiner för sjukgymnastik. Den svenska avdelningen hade under 1890-talet som mest cirka 500 medlemmar fördelade på olika loger runt om i landet samt i bl.a. Norge. Samfundet angav sig ha tre uppgifter (för att citera en pressnotis): »1) främjandet av ett allmänt mänskligt broderskap, 2) utforskandet av världens religioner för att finna det enande bandet, den universella kärnan i dem alla, 3) (för dem, som därtill känna sig kallade) utforskandet av de ockulta krafterna i naturen och människan.« (Aftonbladet 1889-02-15)

Olika medlemmar betonade olika saker av dessa tre punkter vilket kom att leda till stridigheter i samfundet. Det splittrades 1896 i två delar där de svenska teosoferna i huvudsak följde den amerikanska riktningen under ledning av Katherine Tingley. Den andra delen leddes av Annie Besant från Adyar i Indien. I början av 1900-talet tillkom en tredje riktning: Rudolf Steiner och antroposofin. Teosofiska samfund finns fortfarande och har haft ett stort inflytande på olika nyandliga riktningar i vår tid.

Foto: Frankie Fouganthin/Wikimedia Commons.

Statsministerns rötter i Hasselfors Bruk

När jag för en tid sedan skulle hålla ett inspirerande föredrag om hur man släktforskar valde jag att ta vår nyvalda statsminister Magdalena Andersson som exempel, då jag hade hört att hennes mors släkt kom från Närke. Mycket riktigt var modern också född och uppvuxen i Vintrosa och Örebro.

Om man går några generationer bakåt i hennes släkt hittar man anfäderna även i Finnerödja, Tiveds, Viby, Nysunds, Sköllersta, Ekeby, Edsbergs och Skagershults socknar. Den sistnämnda socknen är lite speciell då församlingens äldre kyrkböcker brann upp när den nya kyrkan i Hasselfors brann ner till grunden 1893. Släktforskaren Ulf Berggren publicerade dock redan 1991 en rekonstruktion av Skagershults kyrkböcker. Som ersättningskällor för kyrkböckerna hade han använt skattelängder, bouppteckningar och domböcker, men också Hasselfors bruks räkenskaper som då förvarades hos Arkiv-Centrums föregångare Örebro läns företagsarkiv.

I dessa räkenskaper hittar man bland annat statsministerns mormors farfars far, torparen Jan Persson i Visjöbäcken och dennes far, torparen Per Jansson i Gäddsjötorp. Torpet Gäddsjötorp hade tagits upp redan på 1720-talet och var beläget strax väster om det som i dag är naturreservatet Rankemossen, strax väster om sjön Toften i Laxå kommun. I Hasselfors bruks arkiv kan man hitta att torpets manbyggnad år 1803 bestod av »2ne stufvor och en framkamare«. Där fanns även två bodar, stall med lada, fähus med lada, loge med två lador, två redskapshus, en badstuga och en klensmedja – »alt i det bästa stånd«. Det berättas även att åkern var väl hävdad och att det årliga utsädet om hösten var 6 tunnor råg samt 1½ tunna vårsäd. Även en humlegård med ett 50-tal stänger fanns. Där fanns även 6 kor, 2 oxar, 3 ungnöt, en häst och 8 får. Med andra ord var det ett ganska stort torp.

Om man tittar i Hasselfors bruks avräkningsbok för år 1800 kan man läsa att torparen »Pehr Jansson« under året hade levererat 26 stigar träkol till hammarsmedsmästaren Lars Stenqvist. Per hade också fått forlöner för att ha forslat 12 skeppund tackjärn från Skrekarhyttan och Älvhyttan i Nora bergslag till Hasselfors bruk samt 11 skeppund stångjärn från bruket till Örebro våg. Tack vare brukets arkiv kan man alltså få en betydligt fylligare bild av vad en torpare egentligen var sysselsatt med. I Per Janssons fall kan man se att han var kolare och forkörare.
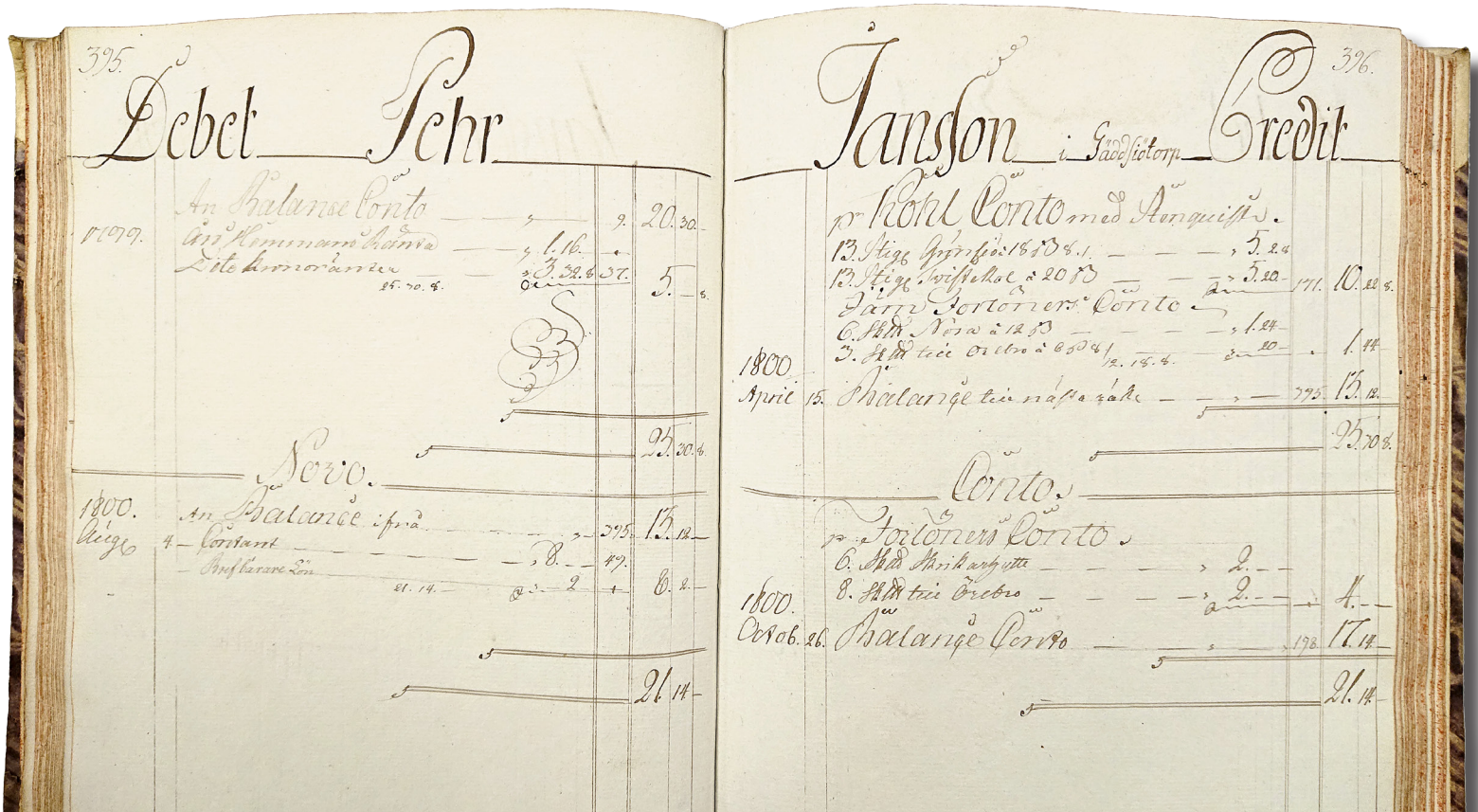
Håkan Henriksson